

PSICHOLOGIJA

R.Žukauskienė – mokslininkė, gebanti prabilti universalia kalba

Per šį dvidešimtmetį psichologei prof. Rita Žukauskienei pavyko atsidurti daugiausiai užsienio mokslo leidiniuose cituojamų Lietuvos psichologų sąrašo viršūnėje.

Kristina Kanišauskaitė-Šaltmerė

„Ant tokių mokslininkų kaip Rita Žukauskienė pečių ir laikosi pasaulis. Ji – išties verta „Veido“ „Mini nobelio“, – džiūgauja leidyklos „Margi raštai“ redaktorė Genovaitė Savickienė.

Kurį laiką su psichologijos profesore knygos leidybos klausimais bendravusi leidyklos atstovė sako šią pažintį išiminusi ilgam. R.Žukauskienę erudite vadinanti G.Savickienė teigia iš mokslininkės knygos pasisėmusi daug naudos, o ją pačią apibūdina kaip tolerancijos ir profesionalumo pavyzdį. „Ne kiekvienas šių laikų mokslininkas sutiktų perrašyti savo knygą, papildydamas ją naujaisiais mokslo tyrimais, o svarbiausia – pateiktų skirtingoms auditorijoms suprantama kalba“, – dėmesį atkreipia G.Savickienė.

Pasak jos, R.Žukauskienės rašymo stilius universalus, todėl knyga lengvai įkandama ir kolegoms mokslininkams, ir studentams, ir tėvams. „Tenka pripažinti, kad ne kiekvienas profesorius geba rašyti taip suprantamai ir taip taikliai valdo žodį, jaučia gimtąją kalbą“, – pagyrų knygos „Raidos psichologija. Integruotas požiūris“ autorei nešykšti leidyklos atstovė, minėtą vadovėlių įvardijanti kaip viena pagrindinių priemonių šių dienų psichologijos studentams. Beje, naujaisia R.Žukauskienės knyga gerina visus perkamumo ir populiarumo rekordus.

Tačiau Nacionaline mokslo premija už vaikų, paauglių ir suaugusiųjų tyrimus (nuo 1997 iki 2011 m.), pagrindusius, kad lietuvius į depresiją gramzdina pirmiausia ekonominiai sunkumai, įvertinta Mykolo Romerio universiteto Psichologijos katedros profesorė kur kas kuklesnė ir nemėgsta būti dėmesio centre. Gal todėl ir jos interviu viešojoje erdvėje gana reti. Tačiau vaizdas iš esmės pasikeičia kalbai pasisukus apie aukštus jos publikacijų, citavimo rodiklius bei mokslinę veiklą tarptautinėje erdvėje.

Ilgametis Vilniaus universiteto profesorius, psichofiziologijos laboratorijos vedėjas hab. dr. Henrikas Vaitkevičius, mokslininkę pažįstantis dvidešimt metų, apibūdina ją kaip itin reiklį sau ir aplinkiniams: „Jei reikia, ji geba būti itin aštri ir reikli, o kartu objektyvi ir dalykiška. Manau, būtent šios savybės jai ir padėjo pasiekti mokslinių aukštumų. Tai psichologė profesionalė, savo tyrimais daranti įtaką ne tik Lietuvoje,

R.Žukauskienė – jau seniai Lietuvos mairškinėlius išaugusi mokslininkė: ji aktyviai dalyvauja ir pati organizuoja tarptautinius tyrimus bei mokslines konferencijas

bet ir už jos ribų. Universitete ji išsiskiria ne tik tarp moterų, bet ir tarp daugelio mokslininkų vyrų.“

Asocialių vaikų elgesį tyrinėjanti profesorė pabrėžia, kad jis susijęs su šeimos aplinka ir vaikų gebėjimu lengvai perimti tėvų elgesio modelius bei vertybes. „Jei tik tėvų skiriamos bausmės per griežtos, stiprėja atžalų agresyvumas ir asocialumas. Panašiai vaikus veikia tėvų nedėmesingumas. Deja, tėvai dažnai nėra linkę klausyti patarimų ar paisyti kokių nors rekomendacijų, nors jų elgesio kitimas tikrai prisidėtų prie to, kad vaikai būtų mažiau problemiški“, – neabejoja R.Žukauskienė.

Ilgamečiai tyrimai leidžia numatyti ir keisti žmogaus elgesį

Daug metų į specifinius psichologijos tyrimus besigilinančios R.Žukauskienės darbai leidžia matyti, kaip žmogus keičiasi per visą savo gyvenimo raidą. Šiandien mokslininkei jau ne paslaptis, kokiais veiksniais remiantis galima numatyti individo psichologinę gerovę po dešimties ir daugiau metų. Vaikų ir paauglių tyrimų rezultatai tėvams taip pat gali signalizuoti apie netinkamą jų elgesį arba neigiamai veikian-

čius aplinkos veiksnius. Laiku sureagavus, mokslininkės teigimu, galima išvengti daugelio nepageidaujamo elgesio sukeltų problemų.

„Kartais labai liūdžiu matydama, kokių problemų vaikas turės ateityje, jei niekas su juo nedirbs. Praktiškai jau nuo trejų metų galima pagrįstai prognozuoti, kurie vaikai turės elgesio sutrikimų: bus agresyvūs mokykloje, paauglystėje ir galų gale sės į teisiamųjų suolą“, – konkretizuoja tyrėja.

Tęstiniai psichologiniai tyrimai taip pat atskleidžia, kokie veiksniai lemia tai, kad kai kurie vaikai turi didesnių elgesio ir emocinių sunkumų nei kiti, kaip jie prisitaiko visuomenėje ir pan.

Šiuo metu R.Žukauskienės tyrimų pagrindu kuriama ir intervencinė programa teigiamoms vaikų savybėms, kompetencijoms, bendravimo įgūdžiams stiprinti, o rezultatai naudojami psichologų praktinėms konsultacijoms.

R.Žukauskienės ir dar 22 pasaulio šalių mokslininkų surinkti duomenys rodo, kad negalima vadovautis šalyje vyraujančiais stereotipais, esą Lietuvos vaikai – agresyviausi pasaulyje. Minėtas darbų ciklas atskleidžia, kad lietuvių vaikai, palyginti su

JAV, nepasižymi dideliu agresyvumu, depresijos simptomais ir pan.

Profesorės ir jos kolegų psichologų Alfredo Laurinavičiaus ir Lauros Ustinavičiūtės parengtas metodikas savo darbo praktikoje taikantios įkalinimo įstaigos gali įvertinti nuteistų asmenų riziką vėl nusikalsti. Ministro įsakymu šios priemonės jau taikomos visose Lietuvos įkalinimo įstaigose ir turi realios įtakos prisidedant prie visuomenės gerovės ir saugumo palaikymo.

Ne mažiau psichologų vertinamas ir kitas mokslininkės kūrinys – „Kriminalinio elgesio psichologija. Vadovėlis“. Tačiau bene reikšmingiausiu savo pastarųjų metu darbu pati profesorė vadina tyrimų ciklą „Lietuvos vaikų, paauglių ir suaugusiųjų psichologinės gerovės tyrimai (1997–2011)“. Už jį R.Žukauskienė gavo Lietuvos mokslo premiją.

„Tai didžiausias mano mokslinės karjeros darbas ir itin reikšminga patirtis stebint tuos pačius žmones kelerius ar kelio metai. Nuolat juos stebėdami ir apklausdami, su mokslininkais matėme jų raidą ir galėjome pasidžiaugti rezultatais pasaulinio mokslo kontekste“, – apibendrina mokslininkė.

Tarptautinio lygio tyrėja

Iš tiesų R.Žukauskienė – jau seniai Lietuvos marškinėlius išaugusi mokslininkė, aktyviai dalyvaujanti ir pati organizuojanti tarptautinius tyrimus bei rimtas tarptautines mokslines konferencijas.

Pasak Lietuvos psichologų sąjungos prezidento dr. Evaldo Kazlauskio, R.Žu-

kauskienė nuolatos aktyviai dalyvauja tarptautinėje mokslo bendruomenėje, atlieka reikšmingus psichologinius tyrimus, yra daugelio mokslinių publikacijų ir knygų autorė bei tarptautinių psichologijos konferencijų organizatorė Lietuvoje.

R.Žukauskienės sutuoktinis habilituotas mokslų daktaras prof. Artūras Žukauskas priduria, kad juodu su žmona gana dažnai pakaitomis vienas kitą vežioja į oro uostą ir iš jo: vienas iš konferencijos grįžta, kitas išskrenda. Profesorius juokauja, kad per tiek bendro gyvenimo su Rita metų spėjęs pažinti garsiausius pasaulio psichologus, o jo žmona akiraty praplėtusi fizikos srityje.

„Kai kalbama apie tarptautinį bendradarbiavimą, kelionių neišvengsi, o dar tas mokslinis darbas – be apčiuopiamų darbo valandų... Ne paslaptis, kad kartais abu prie kompiuterio laisvadienius leidžiame, nebent į sodybą ištrūkstame – ten mūsų internetas nepasiveja“, – kasdienybę dalijasi taip pat už laimėjimus mokslo srityje ne kartą apdovanotas A.Žukauskas.

„Mūsų šeimoje susiklostė tam tikra pagarba moksliniam darbui, o dukroms supratimas apie tai atėjo, regis, savaime. Joms knyga – ne daiktas keptuvei pasidėti, o mokslo šaltinis“, – apie mokslinius laipsnius jau įgijusias atžalas pasakoja R.Žukauskienė.

Paklausta, kaip sekėsi derinti buitį ir mokslinį darbą, profesorė šypteli: jų šeimą gelbėjo sutuoktinių supratingumas vienas kito atžvilgiu. „Jei jau rašydavau knygą, vyras šiek tiek atlaisvindavo nuo buitės, paskui keisdavomės vietomis“, –

neslepia profesorė.

Tai, kad vienoje šeimoje gyventų du profesoriai ir mokslo premijų laureatai, Lietuvoje greičiau išimtis nei taisyklė. Skirtingas mokslo sritis tyrinėjantys sutuoktiniai tikina konkurencijos ar varžymosi tarpusavyje neįsivaizduojant, priešingai, vienas kitam padeda, pasidžiaugia vienas kito laimėjimais.

„Iš tiesų mūsų šeimoje didesnė problema – persidirbimas. Nesibaigiančios mokslinės publikacijos ir tai, kad negali nuo jų atsiriboti net grįžęs namo, gerokai sekina“, – sutinka A.Žukauskas, tačiau ponia Rita, pasirėmusi moksline praktika, ir čia rado išeitį. Žinodama, kad geriausiai nuo rutinos gelbsti mėgstama veikla, ėmėsi jos paieškų. Taigi dabar stengdamiesi nors kiek pabėgti nuo sėdimo darbo ir kompiuterio, sutuoktiniai leidžiasi į ilgus pasivaikščiojimus, kurie gerina ilgalaikę atmintį. „Mūsų vaikštytės driekiasi laukais ir miškais po 8–10 kilometrų. Ir laiko tam tikrai randame“, – tikina mokslininkė.

Įdomu, kad mokslininkų Žukauskų šeimoje daug kas pagrįsta tarptautiniais tyrimais. Tarkime, mokslininkui labai svarbu turėti mokytoją ar mentorių. „Ypač gerai, jei tai mokslininkas ne iš tos pačios srities. Jis į daug ką geba pažvelgti naujai, diskusijos tampa kur kas įdomesnės ir vaisingesnės. Tiesą sakant, mano pačios gyvenime tokių žmonių yra net

Profesorių Artūro ir Ritos Žukauskų šeimoje didžiausia problema - ne konkurencija, o persidirbimas

ASMEINIO ARCHYVO NUOT.

keletas. Be vyro, ištikimiausiais savo bendražygiais dar vadinu profesorius iš užsienio universitetų – dr. Larsą Berkmaną (Stoholmas), dr. Rainerį K.Silberseisną (Vokietija). Su jais taip pat galiu diskutuoti, klausti jų patarimų, iš jų mokytis“, – atskleidžia psichologė.

Nauda – daugiau nei piniginė

Nors šiais laikais daugelyje mokslo sričių stengiamasi ieškoti tiesioginių sąsajų su verslu, R.Žukauskienė savo mokslo darbais, už kuriuos įvertinta mokslo premija, jau įrodė: nauda ne visuomet matuojama finansine gerove. Ir kaip visuomenei naudingą pavyzdį ji pateikia rizikos vertinimo metodikas bei instrumentų sukūrimą, kuriais nustatoma, ar vaikų raida normali, ar esama jos sutrikimų.

„Tai pagrindžia tiesioginę naudą visuomenei iš mokslinių tyrimų, taip pat netiesiogiai kuria verslo produktą, galintį lavinti įvairius individų gebėjimus, padedantį atrinkti tinkamus asmenis vienoms ar kitoms veikloms. Žmogiškieji išteklių stiprinami būtent per psichologų paslaugas, jų mokymus (pvz., įmonės darbuotojų „breinstormas“ dalyvaujant psichologui tampa daug efektyvesnis)“, – teigia mokslininkė.

„Nors mūsų profesijoje dažnas pasvajojama tapti klinikiniu psichologu, mane kur kas labiau traukė žinios, mokslas ir tyrimai“, – atskleidžia ne vienam savo doktorantui pavyzdžiu šiandien tapusi profesorė.

Mokslinė bendradarbiavė, buvusi R.Žukauskienės mokinė, psichologė L.Ustinavičiūtė priduria: „Be jau išvardytų savybių, Rita taip pat pasižymi inovatyvumu, gebėji-

mu megti pažintis tarptautinėje erdvėje, ir dar, kas labai svarbu, geba suburti bendram darbui būtiną profesionalų komandą.“

O buvusio R.Žukauskienės dėstytojo, Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorijos vadovo prof. Albino Bagdono jo studentės laimėjimai pernelyg nenustebino. „Kitaip ir negalėjo būti, – sako profesorius. – Ji visada žinojo, ko nori iš gyvenimo, ir dirbo labai kryptingai. Beje, Rita viena pirmųjų Lietuvoje psichologijos srityje tapo habilituota daktare (2004 m.).“

Mykolo Romerio universiteto docentas dr. A.Laurinavičius R.Žukauskienę vadina vienu kompetentingiausių ir gerbiausių universiteto bendruomenės narių. Beveik dešimtmetį mokslininkę pažįstantis kolega teigia neatsitębintis jos gebėjimu pamatyti ir į akademinę bendruomenę patraukti reikiamus žmones: „Ji – nepakeičiama mokslo vadybininkė, gebanti išlaikyti pasirinktą kryptį.“

„Kartu Rita visada labai rūpinosi ir tebesirūpina, kad doktorantai turėtų galimybių pasisemti mokslinės patirties užsienyje. Per savo pažintis ir mokslinį įdarbį ji tiesė ir tebetiesia tarptautinius bendradarbiavimo tiltus su užsienio universitetais. Išskirtinė šios mokslininkės savybė – tikėjimas ir pasitikėjimas jaunais žmonėmis bei startinės pozicijos suteikimas jiems“, – priduria profesorės pastangomis Stokholmo universitete studijavusi dabar jau VU docentė Rasa Barkauskienė.

R.Žukauskienės aktyvumą tarptautinėje mokslinėje veikloje galima vertinti ir pagal kas kelerius metus rengiamas konferencijas (2009 m. ji organizavo XIV Europos raidos psichologijos konferenciją, 2010 m. – XII Europos paauglystės tyrimų asociacijos konferenciją), ir pagal kviestinių simpoziumų bei Europos psichologinių tyrimų asociacijų konferencijų organizavimą. Kartu ši mokslininkė rašo mokslinius darbus užsienio leidykloms apie paauglių psichologinę gerovę. Kaip teigia ji pati, tai neblogas būdas pelnyti tarptautinį įvertinimą ir prisidėti prie šių dienų psichologijos, kuri tampa vis globalesnė.

Apibendrinant galima teigti, kad R.Žukauskienės ir jos suburtos mokslininkų komandos atliekami tyrimai aktualūs ne tik Lietuvai, bet ir viso pasaulio mastu. Prisidėdami prie pasaulinio mokslo lobyno jie atskleidžia, kaip mūsų regione vystosi vaikai, išryškina jų panašumus ir skirtumus, leidžia pamatyti save pasaulio kontekste.

R.Žukauskienės tyrimas, atskleidęs, kad lietuvius į depresiją gramzdina pirmiausia ekonominiai sunkumai, iki pat šiol neturi analogų visame Europos regione, o jo rezultatai svarbūs ne tik Lietuvai, bet visam buvusiam sovietiniam blokui. Ne mažiau iškalbingu ir aktuali visuomenės gyvenimui vadinamas ir mokslininkės tyrimas apie patyčias elektroninėje erdvėje. ■

IŠKILŲ PSICHOLOGIJOS MOKSLO ATŠTOVAI

Labai svarbu tai, kad Lietuvos psichologai neverda tik savose sultyse, jų mokslo darbai svarūs ir reikšmingi ne tik nacionalinėje, bet ir tarptautinėje erdvėje. „Mūsų specialistai matomi ir pageidaujami garsiausiuose pasaulio universitetuose“, – džiaugiasi VU Specialiosios psichologijos laboratorijos vadovas prof. A.Bagdona.

R.Žukauskienė „Veidas“ išskyrė todėl, kad psichologijos moksle ji yra tarptautiniuose mokslo leidiniuose labiausiai cituojama Lietuvos mokslininkė per pastaruosius dvidešimt metų. Be to, jos mokslo darbų pritaikomumas itin didelis. Be jos, tarptautinėje erdvėje pastebimi ir gausiai cituojami dar ir mokslininkai **Henrikas Vaitkevičius** bei **Danutė Gailienė**.

VU psichologas, Psichofizikos laboratorijos vedėjas hab. dr. Henrikas Vaitkevičius atlieka pojųčių ir suvokimo tyrimus bei modeliavimus. Šis mokslininkas itin aktyviai dalyvauja tarptautinių mokslinių kongresų veikloje, glaudžiai bendradarbiauja su Vokietijos, Sankt Peterburgo ir kitų užsienio universitetų

mokslininkais, taip pat yra net keleto svarbių psichologijos mokslui monografijų – „Pojučiai ir suvokimas“, „Sensorinė psichofizika“ autorius.

Šis mokslininkas itin vertinamas ir už savo darbus su Maskvos valstybinio universiteto profesoriais S.V.Fominu bei E.N.Sokolovu: parengė ir išspausdino dvi monografijas „Dirbtinės sensorinės sistemos“ ir „Neurointelektas“ (nuo neuroono iki neurokompiuterio).

O Lietuvos spaudoje (tiek mokslinėje, tiek nemokslinėje) iš psichologų bene dažniausiai cituojama psichologė, habilituota socialinių mokslų daktarė **D.Gailienė**. Šią mokslininkę daugelis žino ir kaip Lietuvos suiciologijos asociacijos bei Lietuvos individualiosios psichologijos asociacijos steigėją. Beje, ji yra dar ir Tarptautinės savižudybių prevencijos asociacijos narė.

Ši psichologė atlieka klinikinės, krizės ir traumų psichologijos bei savižudybės tyrimus. Ji taip pat yra psichologijos vadovėlių, skirtų dėvinti ir dešimtai, vienuoliktai ir dvyliktai klasioms, autorė. •

